

UN CAVALERIST DIN ALA PANNONIORUM LA CARNUNTUM

Într-o locuință particulară din Bad Deutsch-Altenburg (Niederösterreich, 2 km est de *Carnuntum*) se afla o stelă funerară a unui cavalerist din *ala Pannoniorum*. Stela a fost descoperită în grădina respectivei locuințe¹. Piesa nu a fost până la ora actuală publicată, nefiind cunoscută decât de un număr restrâns de specialiști.

Stela funerară este din calcar. Piesa se păstrează fragmentar, lipsind colțul superior stâng și partea inferioară. Pe cele două margini ale câmpului inscripției este măcinată, mai afectată fiind partea stângă. Dimensiunile piesei sunt de 80 x 57 x 24 cm. Dimensiunile literelor sunt în rândurile 1 - 3 de 7 cm, în rândurile 4 - 7 de 6,5 cm, iar în rândul 8 (ultimul) literele sunt păstrate fragmentar.

În registrul superior al stelei funerare se păstrează fragmentar o redare stilizată a unei flori. O ramă dublă desparte registrul superior de câmpul inscripției.

În rândul întâi se păstrează doar ... SAGRIF, partea stângă fiind distrusă (fig. 1). Literele păstrate indică filiația defunctului. Datorită stării fragmentare a piesei ne este imposibil să aflăm numele defunctului. Numele tatălui trebuie să fi fost SAGRVS sau AGRVS. Înclinăm să credem că varianta SAGRVS pare mai plauzibilă deoarece "S" este foarte aproape de restul literelor pentru a crede că ea provine de la prenumele defunctului. Acest SAGRVS/AGRVS este cunoscut în inscripții ca și cognomen².

În rândul 2 partea stângă este puternic erodată. Din prima literă a cuvântului se mai păstrează doar partea inferioară a unei linii verticale, iar din partea de sfârșit a lui literele MA (fig. 1). Cuvântul respectiv - datorită stării fragmentare poate avea mai multe înțelesuri. Conform onomasticii latine, putea fi cognomen, dar este greu de crezut că un cavalerist dintr-o trupă auxiliară care a servit doar patru ani să fi avut deja *tria nomina*. O altă ipoteză ar fi că acest cuvânt indică orașul de unde provine cavaleristul. Însă trebuie remarcat faptul că în tot restul inscripției nu apare gradul sau funcția pe care respectivul a îndeplinit-o în cadrul unității de cavalerie. Dacă locul de proveniență poate lipsi, poziția în cadrul trupei a soldatului este întotdeauna prezentă în inscripțiile militarilor. Așadar primul cuvânt din rândul 2 indică gradul/funcția din ala defunctului. Datorită literelor păstrate și a faptului că individul a servit doar patru ani într-o unitate de cavalerie - puțin probabil să fi înaintat la un grad militar - cuvântul este [tur]MA subunitate de cavalerie, iar cuvântul următor reprezintă numele decurionului turmae-i. Acest nume este MVRCVS sau MURCIVS. Posibilitatea ca litera de la începutul rândului 3 să fie "G" este foarte mică întrucât nu se cunoaște până la ora actuală în onomastica Imperiului Roman nici un MVRGIVS³.

Rândul 3 cuprinde ultimele două litere din numele decurionului și numele unității în care a servit respectivul cavalerist (fig. 1). Numele unității se continuă și în rândul 4 unde prima literă "o" este parțial distrusă fără a pune însă probleme de identificare.

În rândul 5, care cuprindea vârsta defunctului și perioada de serviciu militar, prima literă este complet distrusă. Dar se cunoaște faptul că vârsta optimă pentru recrutare în armata romană era între 18 și 23 de ani⁴, iar cavaleristul din ala Pannoniorum a servit doar patru ani. Ținând seama și de spațiul erodat de pe inscripție, în care nu poate încăpea decât o singură literă, se poate completa cu litera "X". Astfel că vârsta de 25 de ani este în concordanță cu cei patru ani de serviciu militar.

Rândul 6 conține formula funerară h(ic) s(itus) e(st).

În rândul 7 prima literă din numele celui care ridică monumentul în calitate de moștenitor este parțial distrusă. Fragmentul păstrat poate proveni fie de la litera "C", fie de la litera "G". Mult mai

¹ Astăzi piesa se păstrează pe unul din pereții casei colecționarului de antichități Walter din Bad Deutsch-Altenburg.

² *CIL*, V 790; A. Holder, *Alt-Keltischer Sprachschatz*. (1897) II, 1296 (pentru SAGRVS); A. Mocsy, *Nomenclator provinciarum Europae Latinarum et Galliae Cisalpiniae*, în *DissPann.*, III (1983), p.10 (pentru AGRVS).

³ *CIL*, II, 5117; III, 12034; VI, 22709; X, 5989; W. Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, (1933), p.196; p.193 (pentru MVRCIVS) W. Schulze, *op.cit.*, (pentru Mvrcvs).

⁴ Vegetius, *Epitoma Rei Militaris*, I, 4; K. Dixon - P. Southern, *The Roman Cavalry*, (1992), p.81.

probabil ca numele să fie GAVIVS decât CAVIVS deoarece primul se întâlnește foarte des, în special în Pannonia și Noricum, în timp ce al doilea este cunoscut doar în două inscripții din Italia⁵.

Ultimul rând conține formula de dedicație. Deși păstrat fragmentar, nu există nici o îndoială că este formula POSVIT, aici în varianta [p]OSIT. Această formă a lui "posuit" este întâlnită des în inscripțiile din provinciile Pannonia și Dalmația în secolul I p.Ch.⁶. Ea derivă din transformarea vocalelor "u" și "i" în diftongul "ui", iar ulterior în vocala "i", astfel că "posuit" apare ca "posit"⁷.

Astfel inscripția poate fi acum completată:

... SAGRI f(i)lius/[tur]MA MUR/CI ala(c) Pann/[o]nior(um), ann[orum]/ [x]XV, stip(endiorum) IV/ h(ic) s(itus)e(st)/[g]AVIVS heres/ [po]sit.

În traducere:

"...fiul lui Sagrus (călăreț) în turma lui Murcius/Murcus din ala Pannoniorum, a trăit 25 de ani, a servit în armată 4 ani. Gavius, în calitate de moștenitor, i-a pus (monumentul)."

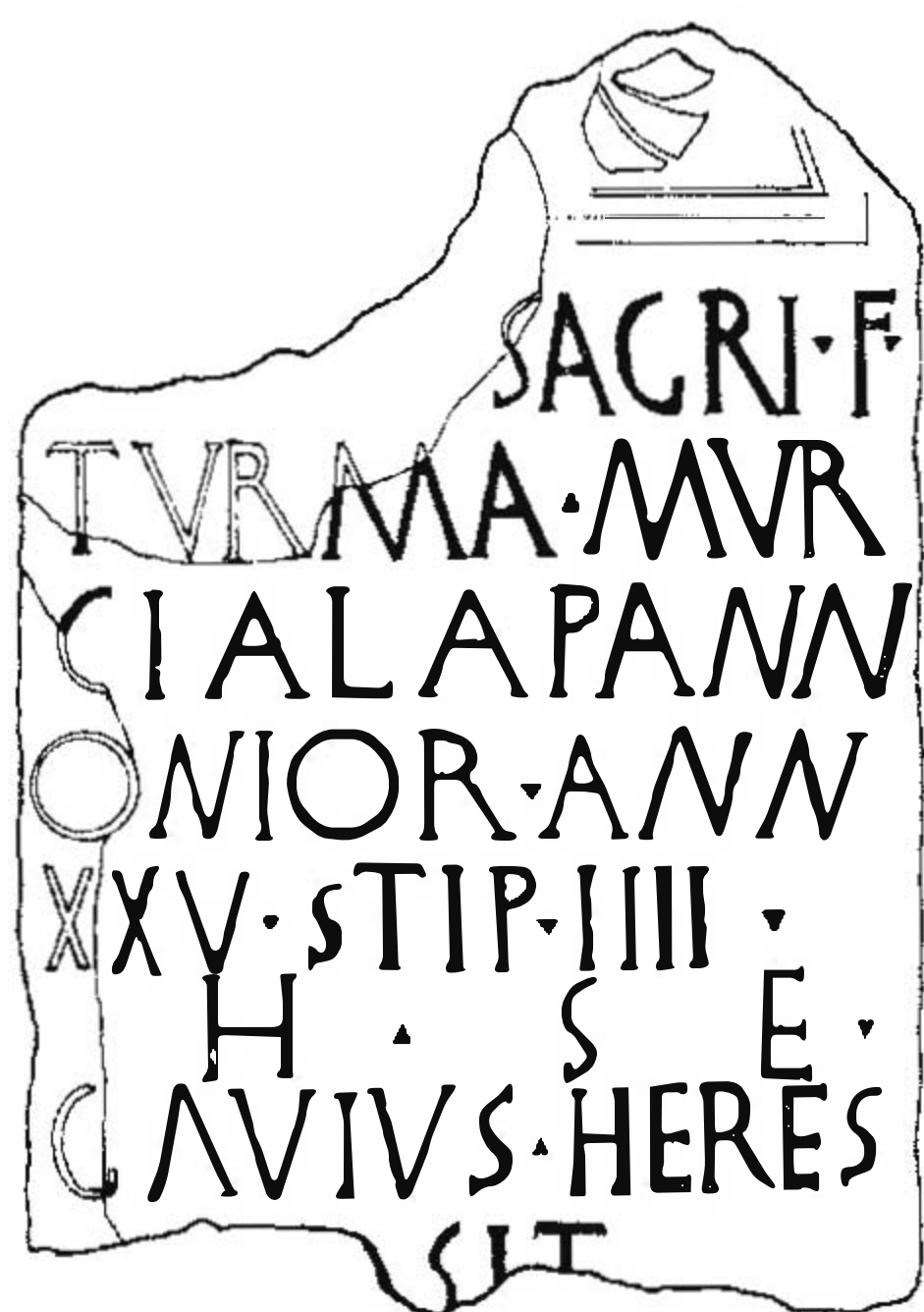

Fig. 1

Această stelă funerară este singura până în momentul de față care atestă un cavalerist din *ala Pannoniorum* la *Carnuntum*. După numele tatălui nu se poate spune cu certitudine dacă individul este de origine panonică. Se cunoaște însă faptul că până la mijlocul secolului I p.Ch. recrutările în trupele auxiliare de panoni s-au făcut cu tineri proveniți din sudul Pannoniei⁸. Este posibil ca și defunctul să provină din această regiune, mai ales că a servit doar 4 ani în turma lui Murcius/Murcus ca simplu călăreț.

În ceea ce privește unitatea de cavalerie din care făcea parte respectivul, *ala Pannoniorum*, se știe că în timpul domniei lui Augustus se afla în Dalmația⁹ unde este atestată și de o stelă funerară a unui duplicarius de origine hispanică¹⁰. Sub Tiberius sau Caligula unitatea de cavalerie este mutată în Pannonia¹¹. În această provincie, staționează la început la Gyaloka (comitatul Sopron/Odenburg), la sud-est de *Scarabantia*, pentru supravegherea drumului *Emona-Carnuntum*¹². Această linie era considerată una dintre cele mai importante din cadrul sistemului defensiv al imperiului Roman în zona provinciilor Pannonia și Noricum¹³. Probabil, în timpul domniei lui Nero, *ala Pannoniorum* este transferată la

Arrabona (Győr) cu rol de apărare a *limes*-ului între *Carnuntum* și *Brigetio* dar, totodată, având și un rol strategic interior. Castele de la *Carnuntum*, *Arrabona* și *Barbolya* alcătuiau triunghiul care avea ca rol

⁵ A. Mocsy, p.72 (pentru CAVIVS). p.134 (pentru GAVIVS).

⁶ *CIL*, III, 4257, 4372, 4517, 4527, 4599, 4600, 10598, 14249, 8 (pentru Pannonia).

⁷ I-

⁸ J. Szilagy, *Roman Garrisons stationed at the Northern Pannonian-Quad Frontier-Sectors of the Empire*, în *ActaArchHung.*, 2, 1952, nr.204; G. Alföldi, *Die Auxiliartruppen der Provinz Dalmatien*, în *ActaArchHung.*, 14, 1962, p.263.

⁹ *RE*, I (1893) 1255 s.v. *ala*; W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen von Augustus bis Gallienus*, (1938), p.56; G. Alföldi, *op.cit.*, p.262.

¹⁰ *CIL*, III, 2016.

¹¹ W. Wagner, *op.cit.*, p.57; G. Alföldi, *op.cit.*, p.262.

¹² W. Wagner, *op.cit.*, p.57; G. Alföldi, *op.cit.*, p.263.

¹³ J. Szilagy, *op.cit.*, p.191.

strategic supravegherea Micii Câmpii a Pannoniei¹⁴. Dealtfel, prezența unei unități de cavalerie pe *limes*-ul pannonic în perioada preflaviană este cât se poate de firesc. Politica strategică a Imperiului era în epoca respectivă de împânzire a granițelor care ridicau probleme cu alae¹⁵. Odată cu expansiunea această politică se schimbă, trupele de cavalerie alternând cu cele auxiliare de infanterie¹⁶.

Sub Flavieni, *ala Pannoniorum* mai era la *Arrabona*, dar la sfârșitul dinastiei ea nu mai apare menționată în diplomele militare din Pannonia. Posibil ca unitatea să fi fost mutată în Moesia, unde, în diploma militară din anul 99 p.Ch. apare *ala I Pannoniorum*¹⁷. Transferul trupei poate să fi avut loc chiar mai devreme, întucât într-o diplomă militară din anul 88 p.Ch. apare *ala II Pannoniorum*¹⁸, ceea ce presupune existența la acea dată a *ala*-ei *I Pannoniorum*.

Pentru datarea inscripției este greu de precizat o dată exactă. Cel mai probabil că stela a fost pusă cândva la mijlocul secolului I p.Ch. și până la sfârșitul dinastiei Flavienilor, când trupa a staționat la *Arrabona*.

În ce privește prezența acestui cavalerist la *Carnuntum* este dificil de spus pe baza unei singure inscripții dacă *ala Pannoniorum* a fost cantonată pentru o scurtă perioadă la *Carnuntum*.

CRISTIAN GĂZDAC
Universitatea "Babeș-Bolyai"
Cluj

A RIDER FROM ALA PANNONIORUM AT CARNUNTUM

SUMMARY

A German version of this study will be published in *Carnuntum Jahrbuch*, 1996 (forthcoming).

This study concern a funerary stela which was found in a private garden in Bad Deutsch-Altenburg (Lower Austria, 5 km near *Carnuntum*). The piece is made in calcar stone and it is fragmentary preserved. Until now it was unpublished.

We can complete the inscription of the stela except the name of the rider because there are no letter reminiscences from his name.

The translation of the inscription is:

"... son of Sagrus, (rider) in Murcus/Murcius equadron, lived 25 years, served in army 4 years, here is rested. Gavius as heir raised (the monument)."

This funerary monument is the only one which attests the presence of the cavalry unit *ala Pannoniorum* at *Carnuntum*.

The rider seems to come from South Pannonia, the place for the most recruitments in Pannonian troops in the I century A.D.. The first place of *ala Pannoniorum* was in Dalmatia from where the troop was transferred to Pannonia under Tiberius' or Caligula's reign. The troop stayed first at Gyaloka (Sopron/Odenburg komitat) and then at *Arrabona* (Győr). The unity had a dual strategical rol. It had to must defend the boundary zone between *Carnuntum* and maintained the peace in Little Pannonian Plain.

At the end of the Flavian dynasty the troop was transferred to Moesia.

For the dating of the rider funerary monument we can only say that it was raised in the middle of the 1st century A.D. until the end of the Flavian dynasty.

At the same time it is very difficult to say on the basis of one inscription that *ala Pannoniorum* stationed for a short time at *Carnuntum*.

¹⁴ *Ibidem* și n.25.

¹⁵ A. Mocsy, *Pannonia and Upper Moesia*, (1974), p.41.

¹⁶ *Ibidem*, p.89.

¹⁷ *CIL*, XVI, 44; W. Wagner, *op.cit.*, p.58.

¹⁸ *CILXVI*, 35; W. Wagner, *op.cit.*, p.60-61; K. Strobel, *Untersuchungen zu den Dakerkriegen Trajans*, (1984), p.113.